

Viešieji Vilniaus užrašai: kalbos ir tipai

Inga Daraškienė

Lituanistinių studijų katedra, Taikomosios kalbotyros institutas, Vilniaus universitetas
El. paštas: inga.daraskiene@ff.vu.lt
<https://ror.org/03nadee84>

Santrauka. Šiame straipsnyje pristatomas Vilniaus kalbinio kraštovaizdžio tyrimas. Analizuojama, kokios kalbos ir kokio tipo užrašuose yra vartojamos. Tyrimo medžiaga sudaro 2 442 viešieji užrašai, surinkti iš įvairių Vilniaus miesto vietų. Medžiaga tyrimui rinkta 2020 m. vasario–spalio mėnesiais. Tyrime taikoma kiekybinė statistinė aprašomoji ir kokybinė turinio analizė. Tyrimas parodė, kad 76 proc. visų Vilniaus KK užrašų yra vartojama lietuvių kalba: 49 proc. yra vienakalbiai lietuviški, o 27 proc. daugiakalbiai su lietuvių kalba. Likusiuose 24 proc. užrašų vartojamos kitos užsienio kalbos. Lietuvių kalba vartojama visų tipų užrašuose, o tik vienakalbiai lietuviški užrašai yra kelio ženklai ir gatvių pavadinimai, neskaitant dekoratyvinių lentelių su kai kurių gatvių pavadinimais užsienio kalbomis. Didžiojoje dalyje daugiakalbių užrašų lietuvių kalba yra pirmoji kalba ženkle. Dažniausiai tai yra įvairių komercinių objektų ir valstybės įstaigų informacija klientams ar lankytojams, pavyzdžiui, darbo laikas, teikiamos paslaugos ir pan. Daugiakalbiai užrašai, kur lietuvių kalba nėra pirmoji, sudaro 8,3 proc. nuo visų šiame tyrime analizuojamų Vilniaus kalbinio kraštovaizdžio ženklų. Tokiuose ženkluose dažniausias kalbų modelis yra *anglų-lietuvių*, o didžiąją dalį tokių užrašų sudaro iškabos. Kaip parodė tyrimas, pirmoji ženkle pavartota užsienio kalba ne visada komunikaciškai yra svarbesnė, nes gali būti vartojama dėl simbolinių reikšmių. Vienakalbių užrašų užsienio kalbomis analizė parodė, kad didžiausią dalį tokių užrašų sudaro lipdukai, iškabos ir grafičiai, o dažniausiai tokiuose vienakalbiuose tekstuose vartojamos kalbos yra anglų, rusų, italų, vokiečių, prancūzų, lotynų.

Raktiniai žodžiai: užrašų tipai, kalbų modeliai, lietuvių kalba, anglų kalba, kalbinis kraštovaizdis, Vilnius

The Public Signs of Vilnius: Languages and Genres

Abstract. This article introduces the results of Vilnius's linguistic landscape research. The analysis focuses on which signs make up the linguistic landscape of Vilnius and which languages are used on the signage. The study material consists of 2,442 public and private signs collected from various neighborhoods in Vilnius in 2020, March–October. The research employs quantitative statistical descriptive analysis and qualitative content analysis. The data shows that 76% of all signs include Lithuanian: 49% are monolingual Lithuanian, and 27% are multilingual with Lithuanian. The remaining 24% of signs use other foreign languages. Lithuanian is used in all types of signs, and the only monolingual Lithuanian signs are road signs and street names, apart from decorative plaques with foreign languages on them. Lithuanian is the first language in most multilingual signs, followed by other foreign languages. This language pattern is usually seen on commercial establishments or public institution signage, such as opening hours or services provided. Multilingual signs where Lithuanian is not the first language account for 8.3% of all Vilnius signs analyzed in this study. English–Lithuanian is the most frequent language pattern in these signs. If Lithuanian is not the first language used on a sign, the most common language model is English–Lithuanian, and mostly bilingual English–Lithuanian signs are names of establishments. Research shows that the first foreign language used in a sign does not always play a stronger communicative function, as it may be used because of its symbolic power. The analysis of monolingual signs

Received: 2024-12-09. Accepted: 2024-12-30

Copyright © 2024 Inga Daraškienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

in foreign languages shows that the most significant proportion of such signs are stickers, shop signs, and graffiti, and the most common languages are English, Russian, Italian, German, French, Latin, and Latin.

Keywords: sign genres, language patterns, Lithuanian language, English language, linguistic landscape, Vilnius

1. Įvadas

Šiame straipsnyje pristatomas Vilniaus kalbinio kraštovaizdžio (toliau – KK) tyrimas, kuriame analizuojami Vilniaus viešųjų erdvių užrašai. Tiriama, kokią Vilniaus KK dalį sudaro užrašai su lietuvių kalba, analizuojama, kokios užsienio kalbos Vilniaus KK pasirodo ir kokius dažniausius kalbų modelius jos sudaro. Taip pat analizuojama, kaip vartojamos kalbos pasiskirsto skirtingų tipų užrašuose ir kokias funkcijas atlieka.

KK tyrimų lauką sudaro kalbų tyrimai arba kalbų reprezentavimo tyrimai viešojoje erdvėje, kai siekiama aprašyti ir išanalizuoti kalbų situaciją tam tikroje šalyje arba geografiškai plačioje teritorijoje (Van Mensel, Vandenbroucke, Blackwood 2016, 423; Gorter 2006, 1). KK kaip tyrimų kryptis atsirado palyginti neseniai – beveik prieš tris dešimtmečius. Vienas iš svarbiausių darbų, po kurio KK studijos pradėjo sparčiai populiarėti, buvo 1997 m. pasirodžiusi Rodrigue'o Landry'io ir Richardo Y. Bourhiso (Landry, Bourhis 1997) publikacija apie etnolingvistinį gyvybingumą ir kalbines nuostatas Kvebeke, Kanadoje. Nors KK tyrimų atlikta ir iki šios studijos, būtent Landry'io ir Bourhiso KK apibrėžimu dažniausiai remiamasi vėlesniuose tyrimuose:

Kelio ženklų, reklaminių stendų, gatvių ir vietų pavadinimų, privačių parduotuvių iškabų ir viešųjų užrašų ant valstybinių pastatų kalba sudaro tam tikros teritorijos, regiono arba miesto kalbinį kraštovaizdį (Landry, Bourhis 1997: 25)¹.

Nuo ankstyvųjų KK tyrimų daugiakalbėse bendruomenėse ši sritis smarkiai išpopuliarėjo ir išsiplėtė. KK tyrimais dabar nagrinėjamos tokios temos kaip daugiakalbystė, mažumų kalbos, globalizacija, mobilumas ir anglų kalbos išplitimas, kalbų politika, taip pat mokymo(si) galimybės panaudojant KK ir kt. Globalėjantis pasaulis, besikeičianti visuomenės struktūra bei kalbos vaidmuo jame skatina ir naujus KK tyrimus. Kaip teigia KK teoretikai (Mensel, Vandenbroucke, Blackwood 2016, 424), globalizacijos epochoje mes susiduriame su vis sudėtingesnėmis sociolingvistinėmis realijomis, kurios skatinama ieškoti naujų kalbos visuomenėje tyrimų formų. KK prie kalbos ir visuomenės tyrimų gali prisidėti tuo, kad leidžia analizuoti kalbų matomumą (angl. *visibility*) – vieną iš svarbiausių KK tyrimų aspektų – viešosiose erdvėse (ten pat).

Kalbų matomumas KK gali būti laikomas kalbos vaidmens, kurį ji tiesiogiai ar netiesiogiai atlieka visuomenėje ar visuomenėse, atspindžiu arba žmogaus socialinės veiklos atspindžiu,

¹ Iš anglų kalbos versta straipsnio autorės.

leidžiančiu nustatyti bei interpretuoti trumpalaikius ir ilgalaikius kalbos ir visuomenės pokyčius. Taigi KK tyrimai gali padėti suprasti kalbinės įvairovės aspektus, būdingus daugiasluoksnei, itin įvairakalbei postmodernistinei visuomenei (Mensel, Vandenbroucke, Blackwood 2016, 424).

Ir nors kalbos bei visuomenės santykio tyrinėjimas analizuojant KK ženklus yra itin patraukli ir daug tyrėjų visame pasaulyje pritraukusi sritis, Lietuvoje šios srities tyrimų atlikta dar palyginti nedaug. Lietuvos KK tirtas platesniame kaimyninių šalių kontekste. Gintarė Kudžmaitė ir Kasperas Jufermansas (2020) tyrė daugiakalbystę Lietuvos ir Lenkijos pasienio ženkluose. Lygindami abi sienos puses tyrėjai pastebėjo, kad didžioji dauguma ženklų abiejose pasienio pusėse parašyti daugumos kalba, o vienakalbiai ženkilai su kaimyninės šalies valstybine kalba (lenkų kalba Lietuvoje, lietuvių kalba Lenkijoje) yra reti Lenkijoje, o Lietuvoje jų apskritai nerasta. Jūratės Ruzaitės (2017) tyrime taip pat analizuoti daugiakalbiai ženkilai, tik iš turizmo perspektyvos. Lietuvos ir Lenkijos kurortinių miestų tyrimas parodė, kad dvikalbiai ženkilai dominuoja abiejose šalyse, tačiau Lenkijos kurortiniuose miestuose jų yra virš 9 proc., o Lietuvoje tokie ženkilai sudaro apie 60 proc. Sanitos Lazdinos, Solvitos Pošeiko ir Heiko F. Marteno (2013) tyrime analizuotos kalbų hierarchijos ir funkcijos trijų Baltijos šalių miestuose. Tyrimas parodė, kad regionas yra daugiakalbis: užfiksuotos 23 kalbos, tačiau užrašuose dominuoja valstybinės estų, latvių ir lietuvių kalbos.

Analizuoti ir antrojo pagal dydį Lietuvos miesto Kauno viešieji užrašai – Ruzaitė (2006) tyrė Kauno parduotuvių iškabas. Nustatyta, kad 67 proc. jų yra lietuviškos, 19 proc. yra nelietuviškos, o likusios – daugiakalbės. Tyrėja daro išvadą, kad, nors dauguma ženklų yra lietuviški, susidaro priešingas įspūdis, nes lietuviškos iškabos ne tokios patrauklios ir prestižinės (Ruzaitė 2006, 220). Taigi faktinis lietuvių kalbos dominavimas prieš kitas kalbas pasidaro mažiau svarbus, nes tam įtakos daro ir nekalbiniai veiksniai.

Vilniaus viešųjų erdvių tekstai daugiausia analizuoti iš kalbų, ypač mažumų, reprezentavimo perspektyvos. Kinga Geben (2022) tyrė lenkų kalbos vartojimą Vilniaus KK. Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti lenkiškų viešųjų užrašų buvimo ar nebuvimo priežastis Vilniaus senamiestyje. Nustatyta, kad lenkų kalbos Vilniaus viešuosiuose užrašuose vartojama nedaug. Daroma prielaida, kad lenkų kalbos funkcionavimo specifika Vilniuje yra ta, jog ji gausiai vartojama žodžiu, bet ne raštu. Negausiai vartojamai lenkų kalbai Vilniaus KK įtaką daro ir tai, kad Vilniaus lenkai yra daugiakalbiai ir moka lietuvių kalbą, nori identifikuoti save su dauguma bei laikosi valstybinės kalbos reguliavimo normų.

Marleena Kedars ir Anna Verschik (2019) atliko lyginamąjį Vilniaus ir Talino KK tyrimą, kuris parodė, kad Vilniuje daugiau vienakalbių užrašų valstybine kalba nei Taline. Taip pat pastebėta, kad tautinių mažumų vartojamos lenkų ir rusų kalbos neatsispindi Vilniaus senamiesčio ženkluose, o kitos kalbos vartojamos tik simboliškai, pavyzdžiui, jidiš ir hebrajų. Anglų kalba Vilniaus ženkluose atsiranda dėl praktinių priežasčių, pavyzdžiui, kaip informacija turistams.

Vilniaus KK analizuotas ir Sebastiano Mutho (2011, 2008). Nustatyta, kad tautinių mažumų – rusų ir lenkų – kalbos yra labai retos. Lenkų ir rusų kalbų vartojimo dažnumas

Vilniaus KK neatspindi jomis kalbančios visuomenės dalies. Populiariausios kalbos Vilniuje buvo lietuvių ir anglų. Anglų kalba labai dažnai vartojama daugiakalbiuose užrašuose kartu su lietuvių kalba.

Šiame pristatomame KK tyrime siekiama ne tik išsiaiškinti, kokios kalbos yra matomos Vilniaus viešųjų erdvių tekstuose, bet ir išanalizuoti, kokiuose sociolingvistiniuose kontekstuose jos vartojamos. Taigi keliamas **tikslas** išanalizuoti Vilniaus KK ženklus ir nustatyti, kokios kalbos vartojamos viešųjų erdvių tekstuose ir kaip jos pasiskirsto pagal skirtingas užrašų grupes.

Ženkliai šiam tyrimui buvo renkami sociolingvistiškai ir sociokultūriškai skirtingose Vilniaus miesto vietose: senamiestyje, Gedimino prospekte, Vilniaus gatvėje, Užupyje, Grigiškėse, Naujojoje Vilnioje, taip pat autobusų bei geležinkelio stočių prieigose. Tai yra ir centrinės, reprezentacinės, turistų gausiai lankomos vietos, ir toliau nuo centro nutolę gyvenamieji rajonai. Nors vietos nustatymas priklauso nuo tyrimo pobūdžio ir tikslų, tačiau visada svarbus išlieka vienas kriterijus – tai turi būti ekonomiškai ir socialiai aktyvios miesto vietos, kuriose gausu tiek vietinių gyventojų, tiek turistų, todėl tikėtina, kad ten yra ir didžiausia ženklų, t. y. viešųjų užrašų koncentracija (Leeman, Modan 2009). Taigi šio tyrimo metu atsirinktose Vilniaus miesto vietose ženklai buvo renkami judriausiose ir didžiausiose gatvėse, kur gausu prekybos bei paslaugų teikimo vietų. Ženkliai buvo renkami 2020 m. vasario–spalio mėnesiais. Ženkliai fiksuoti mobiliuoju telefonu specialiai KK tyrimams pritaikyta mobiliąja programa.

Šio tyrimo **medžiaga** yra 2 442 Vilniaus viešieji užrašai. Analizės vienetu šiame tyrime laikomas vienas užrašas, nepriklausomai nuo jo autorystės (valstybinis ar privatus), dydžio, formos, medžiagos ar kitų fizinių savybių. Analizuojami tik rašytinės kalbos pavyzdžiai.

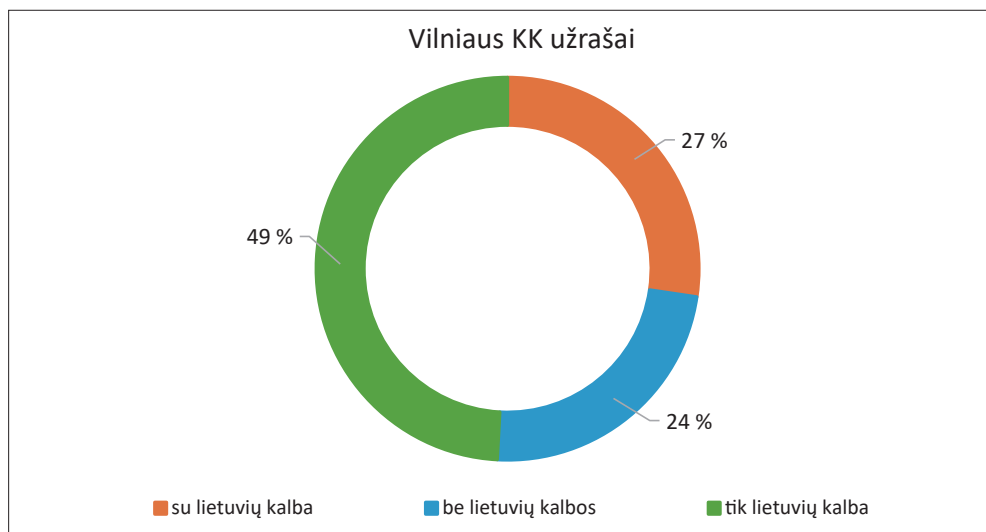
Surinkti ženklai buvo sukoduoti pagal tokius kintamuosius: 1) užrašo kilmė (vienakalbis / daugiakalbis), 2) užrašo kalba / kalbos ir jų eiliškumas, 3) užrašo tipas, 4) objektas, kuriam priklauso užrašas. Nustatant kalbų eiliškumą ženkle, remtasi Rono Scollono ir Suzie Wong Scollon kalbinio kodo pirmumo sistema (angl. *code preference system*), nurodančia, kad svarbesnė kalba yra rašoma ženklo viršuje, kairėje arba viduryje, o mažiau svarbi kalba yra ženklo apačioje, dešinėje arba pakraščiuose (Scollon, Wong Scollon 2003, 120). Teksto išryškėjimas, akcentavimas taikant vizualiąsias priemones, pavyzdžiui, didesnę šriftą ar kitą spalvą, taip pat laikomas pirmenybės teikimu vienai kalbai prieš kitą.

Straipsnyje pristatomi rezultatai, gauti surinktą medžiagą išanalizavus derinant kiekybinius ir kokybinius KK metodus – kiekybinę statistinę aprašomąją ir kokybinę turinio analizę.

2. Tyrimo rezultatai

2.1. Vilniaus KK ženkluose vartojamos kalbos ir kalbų modeliai

Kaip jau buvo minėta, šiame tyrime analizuojami 2 442 Vilniaus viešieji užrašai. Atliktas tyrimas parodė, kad Vilnius yra daugiakalbis miestas, kuriame, be valstybinės lietuvių kalbos, vartojama ir daug kitų kalbų, užrašuose sudarančių įvairius kalbų modelius.

1 paveikslas. **Vilniaus KK užrašų dalis su lietuvių kalba**

1 paveiksle parodyta, kaip Vilniaus KK užrašai pasiskirsto pagal lietuvių ir užsienio kalbų vartojimą. Galima matyti, jog 76 proc. visų Vilniaus KK užrašų yra vartojama lietuvių kalba: 49 proc. yra vienakalbiai lietuviški, o 27 proc. daugiakalbiai su lietuvių kalba. Likusieji 24 proc. užrašų yra tokie, kuriuose vartojamos kitos kalbos, bet ne lietuvių. Vadinasi, beveik pusė visų Vilniaus KK užrašų yra tik lietuviški, maždaug trečdalis užrašų yra daugiakalbiai su lietuvių kalba, ir beveik ketvirtadalis Vilniaus KK užrašų yra parašyti užsienio kalbomis.

1 lentelė. **Vilniaus KK vartojamos kalbos ir jų modeliai**

Kalba	N
Lietuvių	1 200
Lietuvių-anglų	318
Anglų	281
Kita	109
Anglų-lietuvių	97
Rusų	38
Lietuvių-rusų	28
Kita-lietuvių	26
Lietuvių-anglų-rusų	26
Kita-anglų	19
Italų	14

Prancūzų	13
Vokiečių	13
Lietuvių-kita	13
Anglų-kita	11
Lotynų-lietuvių	11
Kita-anglų-lietuvių	11
Kita-lietuvių-anglų	10
Lotynų	8
Lietuvių-lotynų	8
Lietuvių-rusų-anglų	8
Prancūzų-lietuvių	6
Rusų-lietuvių	6

Ispanų-anglų	5
Lietuvių-baltarusių	5
Norvegų	5
Lenkų	5
Lietuvių-italų	5
Lietuvių-anglų-lotynų	5
Lietuvių-jidiš	4
Vokiečių-lietuvių	4
Ispanų-anglų	4
Prancūzų-anglų	4
Lietuvių-prancūzų	4
Anglų-lietuvių-kita	3
Italų-anglų	3
Lietuvių-anglų-kita	3
Lietuvių-anglų-rusų-lenkų	3
Ukrainiečių	3
Italų-lietuvių	3

Anglų-kinų	3
Lietuvių-anglų-jidiš	2
Rusų-lietuvių-anglų	2
Kinų	2
Lotynų-lietuvių-anglų	2
Portugalų	2
Lietuvių-lenkų	2
Lietuvių-ispánų	2
Anglų-lietuvių-rusų	2
Lotynų-anglų-lietuvių	2
Lietuvių-lenkų-anglų	2
Rumunų	2
Lietuvių-lenkų-rusų	2
Kiti modeliai*	73
Iš viso	2 442

* Į šią eilutę įtrauktos kitos kalbos ir jų modeliai, kurie pasikartoja po vieną kartą. Iš viso fiksuoti 73 tokie atvejai.

Pateiktoje 1 lentelėje galima matyti, kokios kalbos ir kalbų modeliai sudaro Vilniaus KK. Duomenys rodo, kad didžiausią dalį Vilniaus KK užrašų sudaro vienakalbiai lietuviški užrašai ($n = 1200$), antra pagal dažnumą yra dvikalbių *lietuvių-anglų* ($n = 318$) grupė, trečioji – vienakalbiai angliški ($n = 281$) užrašai. Taigi dažniausiai vartojama kalba Vilniaus KK yra lietuvių kalba, o populiariausia užsienio kalba yra anglų kalba. Kitos kalbos Vilniaus KK nėra dažnos, todėl ir iš jų sudaryti kalbų modeliai pasikartoja retai bei sudaro nedidelę Vilniaus viešųjų užrašų dalį.

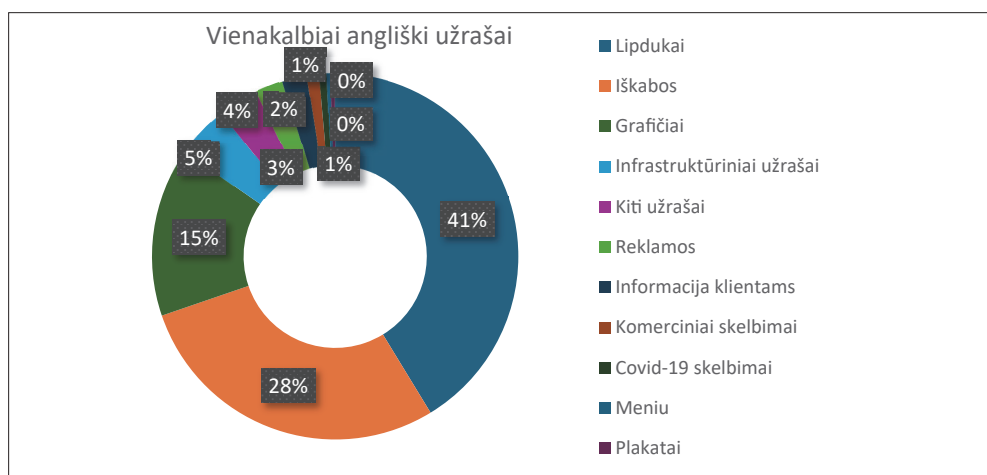
Iš pateiktos lentelės taip pat matyti, kad nemaža dalis užrašų yra daugiakalbiai, kuriuose vartojama lietuvių ir užsienio – daugiausiai anglų ir rusų – kalbos. Dažniausi daugiakalbiai modeliai su lietuvių kalba yra *lietuvių-anglų* ($n = 318$), *anglų-lietuvių* ($n = 97$), *lietuvių-rusų* ($n = 28$), *lietuvių-anglų-rusų* ($n = 26$), *lotynų-lietuvių* ($n = 11$), *kita-anglų-lietuvių*² ($n = 11$), *kita-lietuvių-anglų* ($n = 10$). Šiuose užrašuose anglų ir rusų kalbos dažnai atlieka *lingua franca* funkciją – yra skirtos komunikacijai su tarptautine bendruomene. 2 paveiksle matomi muziejaus užrašai, kuriuose be lietuvių kalbos vartojamos ir anglų bei rusų kalbos tarptautinei komunikacijai. Juose atsiskleidžia, kad svarbesnė tarptautinės komunikacijos kalba yra anglų, tačiau platesnei auditorijai pasiekti pasitelkiama ir rusų kalba.

² Šiame tyrime kategorijai „Kita“ priklauso užrašai, kurie negali būti priskirti jokiai kalbai arba žodyje matomi kelių kalbų elementai. Pavyzdžiui, „kaunastic“, „Notamas“, „Catella“, „Amres“, „bta“, „gobro“ ir kiti. Reikia pastebėti, kad tokių pavyzdžių Vilniaus KK fiksuota gana daug, ypač dažnai iškabų tekstuose. Pavyzdžiui, „YCHO STUDIJA“, „DECANTUS vyninė wine bar“, „dom bow ties Peteliškių namai“, „AMRES ART galerija“ ir kiti.

2 paveikslas. Daugiakalbiai užrašai su anglų ir rusų kalbomis tarp-tautinei komunikacijai

Kaip jau buvo minėta, 24 proc. visų Vilniaus KK užrašų yra parašyti užsienio kalba. Iš 1 lentelės duomenų matyti, kad didžiausią nelietuviškų užrašų dalį sudaro angliški užrašai (n = 281). Atlikta žanrinė užrašų analizė parodė, kokio tipo tekstuose anglų kalbos vartojama daugiausiai. Kaip galima matyti iš 3 paveikslas, didžiausia vienakalbių anglišku užrašų grupė yra lipdukai (41 proc.), iškabos (28 proc.) ir grafičiai (15 proc.).

3 paveikslas. Vienakalbių anglišku užrašų pasiskirstymas pagal tipą

Didelė vienakalbių anglišių užrašų dalis yra lipdukai ir grafičiai. Šie užrašai iš kitų KK tekstų išsiskiria tuo, kad yra sunkiai siejami su kūrėju. Kitaip tariant, jei kavinės iškabą galima susieti su konkrečia kavine ir jos savininkais ar darbuotojais, tai lipdukų ar grafičių autorystė dažnai lieka anonimine. Tai, kad lipdukus galima lengvai klijuoti ir palikti bet kurioje vietoje, leidžia į vietinių KK kūrimo procesą įsitraukti ir turistus ar kitus nevietinių bendruomenių narius. Todėl manytina, kad dalies anglišių lipdukų ir grafičių kūrėjai, greičiausiai ir skaitytojai, kuriems tekstai skirti, nėra tik vietinių bendruomenių nariai. Apie tai galima spręsti iš geografinių ar kultūrinių nuorodų angliškuose tekstuose, pavyzdžiui, su komercija ar kultūra susijusiuose lipdukuose, protesto ir palaikymo žinutėse ir pan. Taigi KK veikia kaip komunikacinė erdvė, kurios dalyviai nėra tik vietinių bendruomenių nariai, o anglų kalba jų *lingua franca*.

4 paveikslas. Vienakalbiai komerciniai angliški užrašai: iškaba ir lipdukas

Pažvelgus į vienakalbes iškabas matyti, kad kilmės aspektu jos yra gana įvairios: tiek siejamos su užsienio kontekstais, tiek ir su vietiniais kūrėjais, o anglų kalba jose vartojama tiek referentiškai, pavyzdžiui, „Australian consulate“, tiek ir simboliškai, pavyzdžiui, „BOWLING PLUMES“ (meno galerija). Kalbant apie angliškas iškabas vertėtų paminėti ir didžiuosius tarptautinius prekės ženklus, tokius kaip „BURBERRY“, „flying tiger copenhagen“, „UNITED COLORS OF BENETTON“, „McDonalds“ ir kt. Jie šiame tyrime sudaro apie trečdalį vienakalbių anglišių iškabų. Tokios iškabos su tarptautiniais ženklais ne tik kalbiniu aspektu, bet ir vizualiai atrodo taip pat kaip ir jų kilmės šalyje ar bet kurioje kitoje pasaulio vietoje. Anglų kalba yra tokių pavadinimų kalbinis išteklius, o pavadinimai suprantami kaip semiotiniai ženklai, bet ne kalbiniai vienetai, kurie gali būti išverčiami. Atpažįstamumas ir komercinė prekės ženklo vertė svarbi, todėl tarptautinių prekės ženklų iškabos dažnai neturi jokios papildomos, iškabą vizualiai keičiančios informacijos, patikslinančios objekto paskirtį. Iš skaitytojų tikimasi, kad globalūs prekių ženklai yra gerai žinomi ir lengvai atpažįstami, todėl papildoma informacija lietuvių kalba nereikalinga.

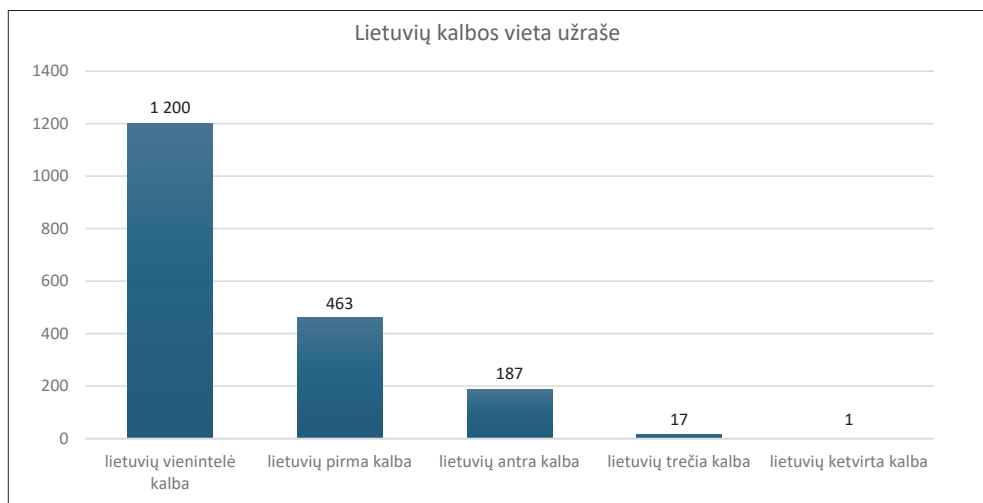
Kiti nelietuviški užrašai yra parašyti rusų ($n = 38$), italų ($= 14$), vokiečių ($= 13$), prancūzų ($= 13$), lotynų ($= 8$) bei kitomis kalbomis. Pažiūrėjus, kas sudaro šiomis kalbomis parašytus užrašus, galima matyti, kad tai yra labai įvairios paskirties tekstai: grafičiai, pavyzdžiui, „more рядом“, „je me ré volte done nocés sommes“, komercinės iškabos, pavyzdžiui, „Bonocosi. ITALIANI PER TRADICIONE“, „CAMPANULA“, lipdukai,

pavyzdžiui, „zwei flaschen wein“ ir kiti. Dažnu atveju užsienio kalba tokiuose tekstuose vartojama ne komunikacijai su ta kalba kalbančiomis skaitytojų grupėmis, bet pasitelkiama dėl simbolinių reikšmių.

2.2. Lietuvių kalba Vilniaus KK ženkluose

Šioje straipsnio dalyje atlikto tyrimo rezultatai aptariami pagal tai, kokią vietą Vilniaus KK ženkluose užima lietuvių kalba. Pirmiausia analizuojami tie užrašai, kuriuose lietuvių kalba yra vienintelė arba svarbiausioji kalba ženkle. Vėliau aptariami užrašai, kuriuose lietuvių kalba vartojama po kitų užsienio kalbų.

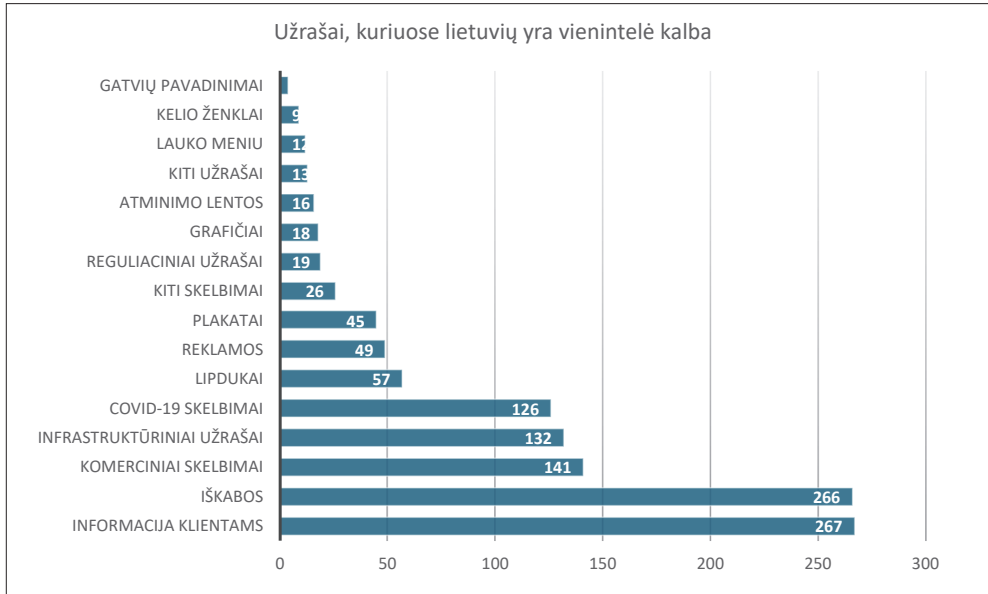
5 paveikslas. Užrašų su lietuvių kalba pasiskirstymas pagal lietuvių kalbos vietą užrašė

5 paveiksle parodyta, kaip pasiskirsto užrašai su lietuvių kalba pagal lietuvių kalbos vietą užrašė. Kitaip tariant, parodoma, kokią vietą kalbų modeliuose užima lietuvių kalba. Matyti, kad daugiausia yra tik lietuviškų užrašų ($n = 1\,200$), antra pagal dydį yra ženklų grupė, kur lietuvių kalba yra pirmoji kalba ($n = 463$), o toliau eina užrašų grupė, kur lietuvių kalba yra antroji kalba ($n = 187$). Užrašų, kur lietuvių kalba yra trečioji kalba, fiksuota labai nedaug ($n = 17$), o užrašų, kur lietuvių kalba būtų ketvirtoji kalba po kitų kalbų, rasta tik vienas. Šiame tyrime užfiksuota ir keletas užrašų, kuriuose vartojamos penkios ar šešios kalbos, tačiau juose lietuvių kalba niekada nebūna paskutinioji užrašo kalba. Tai reiškia, kad daugiakalbiuose ženkluose lietuvių kalba dažniausiai yra svarbiausioji kalba ženkle ir užima pirmąsias pozicijas kalbų modeliuose.

2.2.1. Lietuvių kaip vienintelė arba pirmoji kalba ženkle

Pažvelgus į užrašus, kuriuose vartojama tik valstybinė lietuvių kalba (6 pav.), galima matyti, kad tai daugiausia informacinio pobūdžio tekstai: informacija klientams ar lankytojams

ant komercinių objektų ar valstybės įstaigų (darbo laikas, paslaugų pobūdis ir pan.), privatius komercinio pobūdžio skelbimai ir rašteliai, infrastruktūriniai užrašai, su pandemijos reguliavimu susiję skelbimai. Taip pat labai didelė vienakalbių lietuviškų užrašų grupė yra iškabos, nors iškabų funkcija nebūtinai visada yra informacinė (plg. Ruzaitė 2006).

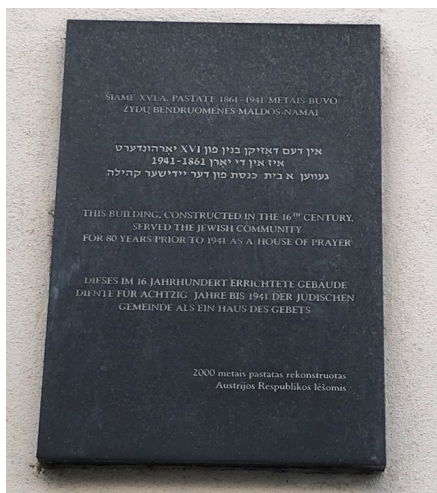
6 paveikslas. Vienakalbių lietuviškų užrašų pasiskirstymas pagal tipą

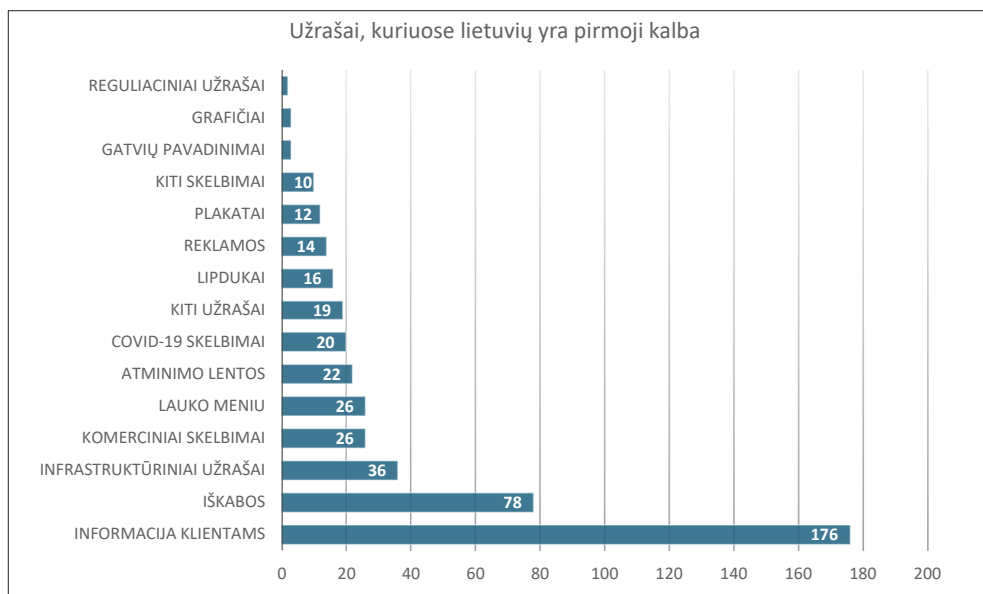
7 paveikslas. Dažniausi vienakalbiai lietuviški užrašai Vilniaus KK: informacija klientams ir iškabos

7 paveiksle parodyti Vilniaus KK tekstai, kuriuose vartojama tik lietuvių kalba. Matyti, kad informacija klientams apie lombardo teikiamas paslaugas vitrinoje pateikiama tik lie-

tuviškai. Kitas pavyzdys – parduotuvės iškaba. Parduotuvės pavadinimas „DU BROLIAI“ nenurodo, kokio pobūdžio šis objektas, taigi lietuvių kalba iškabų tekstuose vartojama ir simboliškai. Vienakalbiai lietuviški užrašai yra tiek valstybiniai, tiek ir privatūs. Kitaip tariant, tokių ženklų kūrėjai nėra tik valstybės institucijos, bet ir privatūs asmenys, komercinės įmonės ar kitos organizacijos.

8 paveikslas. Daugiakalbiai Vilniaus KK ženklai, kuriuose pirmoji kalba yra lietuvių kalba

9 paveikslas. Daugiakalbių užrašų, kuriuose lietuvių kalba yra pirmoji kalba, pasiskirstymas pagal tipą

Išanalizavus daugiakalbius ženklus, kuriuose lietuvių kalba yra pirmoji kalba, identifi-kuoti 39 skirtingi kalbų modeliai. Pavyzdžiui, *lietuvių-anglų-vokiečių*, *lietuvių-rusų-lenkų*, *lietuvių-anglų-italų*, *lietuvių-lenkų*, *lietuvių-ispانیų*, *lietuvių-prancūzų-anglų-rusų*, *lietuvių-islandų*, *lietuvių-lotynų* ir kiti. Dažniausiai pasitaikantys modeliai yra dvikalbiai arba trikalbiai, o dažniausias užrašo tipas yra informacija klientams ant parduotuvių, restoranų, valstybės įstaigų ir kitų objektų. 8 paveiksle matyti daugiakalbiai užrašai, kuriuose pirmoji kalba yra valstybinė lietuvių kalba. Vienas iš pavyzdžių – parduotuvės vitrina, kurioje didesnė, aiškiau matoma iškaba yra parašyta lietuvių kalba „ITALIŠKI DELIKATESAI“. Mažesnė iškaba taip pat yra vienakalbė, tik itališka „SAPORE D’ITALIA“. Kitas pavyzdys – daugiakalbė atminimo lenta, kurioje informacija apie objektą pateikiama keturiomis kalbomis, o pirmoji kalba ženkle yra lietuvių kalba.

Palyginus grafikus su vienakalbiais lietuviškais ir daugiakalbiais užrašais su lietuvių kalba (6 ir 9 pav.), galima matyti, kad rezultatai yra labai panašūs. Tai reiškia, kad didžiojoje dalyje užrašų informacija pirmiausia pateikiama lietuvių kalba, o jei vartojamos ir kitos kalbos, lietuvių kalbos pozicijos ženkle tai nepakeičia. Tačiau verta pastebėti, kad esama skirtumų. Kaip matyti iš 6 paveiksle pateikto grafiko, į jį patenka kelio ženklų grupė, kurios nėra 9 paveikslo grafike. Kelio ženklai visada rašomi tik lietuviškai. Čia vertėtų paminėti ir gatvių pavadinimus, kurie, neskaitant dekoratyvinio gatvių žymėjimo užsienio kalbomis (žr. 10 pav.), taip pat visada rašomi lietuviškai. Tuo tarpu visų kitų tipų užrašai, kaip parodė tyrimas, gali būti ir daugiakalbiai. Taigi šios dvi užrašų grupės – kelio ženklai ir gatvių pavadinimai – visada vienakalbiai lietuviški. Žvelgiant iš ženklų kūrėjų perspektyvos, kelio ženklai ir gatvių pavadinimai yra valstybinės kilmės užrašai. Tačiau Vilniaus KK gausu ir kitų oficialiųjų užrašų, pavyzdžiui, valstybės įstaigų užrašų, atminimo lentų, savivaldybės ar seniūnijų informacinių stendų turistams ar miesto svečiams, užrašų ant infrastruktūros objektų, reguliacinių užrašų ir kt. Šie užrašai, priešingai nei kelio ženklai ir gatvių pavadinimai, gali būti ir daugiakalbiai.

10 paveikslas. Dekoratyvinė gatvės pavadinimo lentelė islandų kalba

11 paveikslas. Reguliaciniai užrašai: dvikalbis lietuvių-anglų užrašas geležinkelio stotyje ir vienakalbis lietuviškas ženklas autobusų stotyje

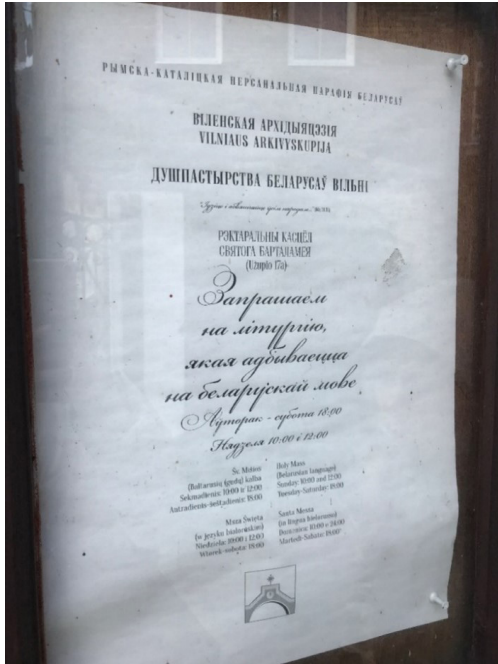
11 paveiksle pavaizduotas dvikalbis reguliacinio pobūdžio geležinkelio stoties užrašas, kuriame be lietuviško teksto dar pateikiamas angliškas vertimas, ir vienakalbis lietuviškas kelio ženklas. Tokio pobūdžio užrašai savo atliekama funkcija yra labai panašūs, tačiau kalbiniai kodai juose skiriasi. Galima būtų manyti, kad skirtingų kalbinių kodų pasirinkimams įtakos turi ne tik jų kūrėjų kalbinės preferencijos, bet ir tokių užrašų gamybos reglamentavimas. Kelio ženklų turinį, fizines savybes bei įrengimą nustato valstybė, taikydama įrengimo ir ženklinimo taisykles bei standartus³. Kiti valstybinės kilmės užrašai šiuo aspektu reglamentuoti mažiau, todėl ir kalbinė raiška gali būti įvairesnė bei daugiau priklausyti nuo konteksto, kuriame užrašai kuriami ir skaitomi. Pavyzdžiui, gatvių lentelės, kurių pakabinimas yra savivaldybių funkcija.

2.2.2. Lietuvių kaip antroji kalba ženkle

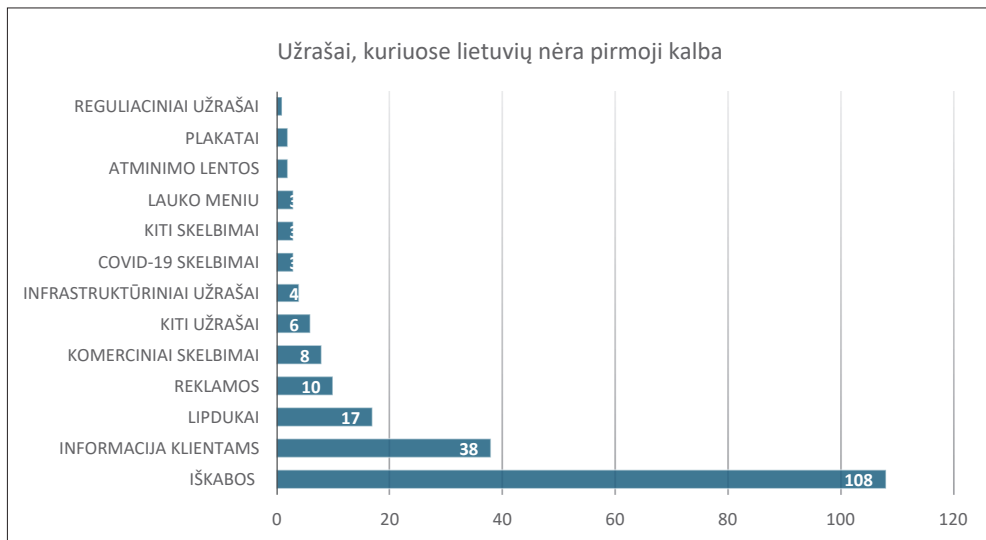
Iš viso šiame tyrime daugiakalbių ženklų, kuriuose pavartota lietuvių kalba, užfiksuota 668. Iš jų 205 užrašai yra tokie, kuriuose lietuvių kalba nėra pirmoji kalba ženkle. Tai sudaro 30,6 proc. nuo visų daugiakalbių užrašų su lietuvių kalba, arba 8,3 proc. nuo visų šiame tyrime analizuojamų Vilniaus KK ženklų.

12 paveiksle parodytas daugiakalbis ženklas, kuriame vartojamos penkios kalbos: baltarusių, lietuvių, anglų, lenkų ir italų. Taigi pirmoji ženklų kalba yra baltarusių. Nors užrašas skirtas informuoti apie atliekamas religines apeigas, kartu tai ir simbolinis religinės bendruomenės reprezentavimas. Būtų galima teigti, kad baltarusių kalba šiame užrašė atlieka daugiau nei tik komunikacinę funkciją – per kalbinio kodo pasirinkimą išreiškiamas tapatinimasis su tam tikra bendruomene. Kadangi lietuvių kalba šios funkcijos neatlieka, pirmoji kalba minėtame užrašė yra tautinės mažumos kalba. Tačiau kai užrašo paskirtis

³ Kelio ženklų įrengimo ir vertikaliojo ženklinimo taisyklės, prieiga internetu: „3-83 Dėl Kelio ženklų įrengimo ir vertikaliojo ženklinimo taisyklių patvirtinimo“.

12 paveikslas. Vilniaus bažnyčios tekstai: daugiakalbis skelbimas ir vienakalbis lietuviškas reguliacinis užrašas

13 paveikslas. Daugiakalbių užrašų, kuriuose lietuvių kalba yra ne pirmoji kalba, pasiskirstymas pagal tipą

grynai informacinė, lietuvių kalba yra pirmoji daugiakalbio teksto kalba. Galima matyti, kad mišių laikas pirmiausia nurodomas lietuviškai, paskui angliškai, lenkiškai ir itališkai. 12 paveiksle taip pat galima matyti tos pačios bažnyčios reguliacinį užrašą, nurodantį nestatyti automobilių šalia bažnyčios vartų. Šiame tekste vartojama tik lietuvių kalba. Abiejų bažnyčios užrašų paskirtis ir kalbiniai kodai skiriasi, tačiau tiek viename, tiek kitame lietuvių kalba išlaiko svarbią poziciją kitų kalbų atžvilgiu.

Pažvelgus į grafiką, parodantį daugiakalbių užrašų su lietuvių kalba pasiskirstymą pagal tipą (13 pav.), galima matyti, kad daugiausia tai yra iškabos. Iškabos yra vienas iš labiausiai matomų, svarbiausių parduotuvių, restoranų, kavinių ir kitų privačių ar valstybinių įstaigų fasado reprezentacinių elementų. Iškabomis siekiama ne tik informuoti, bet ir patraukti dėmesį, paskatinti apsilankyti ir pirkti. Nenuostabu, kad siekiant patraukti kuo platesnės auditorijos dėmesį, pasitelkiami įvairūs kalbiniai ištekliai. Didelė dalis daugiakalbių iškabų yra dvikalbės su anglų ir lietuvių kalbomis. Pavyzdžiui, „Old Towns Puppets UŽUPIO Lėlės“, „HAIR COCTAIL BAR ŠIANDIEN GROŽIO TEATRAS“, „7 FRIDAYS BARAS RESTORANAS“, „ETHNO BALTIC SHOP BALTIŠKA TAUTODAILĖ“ ir kt.

Be aptarto *anglų-lietuvių* kalbų modelio kitas dažnesnis kalbų modelis iškabose, kur lietuvių kalba nėra pirmoji kalba, yra *lotynų-lietuvių* ($n = 11$). Pavyzdžiui, „IDEA ARTIS DIZAINAS“, „HOMO SANUS GYDYTOJO KABINETAS“, „ARTIFEX galerija“. Apskritai, lotyniški žodžiai viešųjų užrašų tekstuose gana dažni. Nors aptariami pavyzdžiai yra *lotynų-lietuvių*, tačiau dvikalbių *lietuvių-lotynų* Vilniaus KK užfiksuota taip pat nemažai – 8.

14 paveikslas. Užsienio šalių ambasadų užrašai Vilniuje

Verta paminėti ir dar vieną iškabų grupę – užsienio šalių ambasadų ir konsulatų iškabos. Beveik visais atvejais pirmoji kalba šiuose tekstuose yra tą šalį reprezentuojanti kalba.

Neretai tokiuose užrašuose vartojama ir tarptautinės komunikacijos kalba anglų kalba. 14 paveiksle matyti, kad Graikijos ir Rumunijos ambasadų užrašai yra trikalbiai, kuriuose lietuvių kalba yra antroji ženklo kalba. Kaip matyti iš šių ir anksčiau aptartų pavyzdžių, kalbiniai kodai, užrašuose pavartoti prieš lietuvių kalbą, ne visada yra informatyvesni už lietuvių kalbą arba jų pavartojimo motyvacija susijusi ir su simbolinėmis reikšmėmis. Taigi ir tokiuose užrašuose lietuvių kalba išlieka komunikaciškai svarbia kalba, nors yra antrasis kalbinis elementas ženkle.

3. Išvados

Straipsnyje pristatytas Vilniaus KK tyrimas, kuriame analizuojami įvairių tipų užrašai ir kalbų vartojimas juose. Išanalizavus 2 442 Vilniaus miesto užrašus nustatyta, kad 76 proc. visų Vilniaus KK užrašų yra vartojama lietuvių kalba: 49 proc. yra vienakalbiai lietuviški, o 27 proc. daugiakalbiai su lietuvių kalba. Likusiuose 24 proc. užrašų vartojamos kitos užsienio kalbos.

Lietuvių kalba Vilniaus KK yra vartojama visų tipų užrašuose. Kitaip tariant, neužfiksuota užrašų, kuriuose gali būti vartojamos kitos kalbos, išskyrus lietuvių. Ir priešingai – užfiksuota užrašų, kurie išskirtinai yra tik lietuviški. Tai yra kelio ženklai ir gatvių pavadinimai, neskaitant dekoratyvinių lentelių įvairiomis užsienio kalbomis, atliekančių daugiau simbolinę funkciją.

Kaip parodė daugiakalbių užrašų su lietuvių kalba analizė, dažniausias kalbų modelis tokiuose užrašuose yra *lietuvių-anglų*. Tai reiškia, kad daugiakalbiuose užrašuose lietuvių kalba kaip pirmoji kalba yra vartojama dažniau negu kitos kalbos, o populiariausia užsienio kalba yra anglų. Daugiausia daugiakalbių ženklų su lietuvių ir kitomis kalbomis galima rasti ant parduotuvių, restoranų, kavinių bei kitų komercinių objektų ar valstybės įstaigų informacinio pobūdžio tekstuose, pavyzdžiui, nurodant darbo laiką.

Jei daugiakalbiame užraše lietuvių kalba nėra pirmoji, tuomet dažniausias kalbų modelis užraše yra *anglų-lietuvių*. Vadinasi, antrąją poziciją užraše lietuvių kalba dažniausiai užima dvikalbiuose užrašuose po anglų kalbos. Dažniausiai modelis *anglų-lietuvių* matomas iškabų tekstuose. Užrašai, kuriuose lietuvių kalba nėra pirmoji kalba, iš viso sudaro 8,3 proc. visų tyrime analizuojamų ženklų. Kaip parodė tokių užrašų analizė, pirmoji ženkle pavartota užsienio kalba ne visada komunikaciškai yra svarbesnė, nes gali būti vartojama dėl simbolinės kalbos vertės.

Vienakalbių užrašų užsienio kalbomis analizė parodė, kad didžiausią dalį tokių užrašų sudaro lipdukai, iškabos ir grafičiai, o dažniausiai vienakalbiuose tekstuose vartojamos kalbos yra anglų, rusų, italų, vokiečių, prancūzų, lotynų. Nors be paminėtų kalbų Vilniaus KK užfiksuota dar keliolika skirtingų kalbų, taip pat ir tautinių mažumų, jų pavartojimo atvejai yra labai reti. KK tyrėjų teigiama (Scollon, Scollon 2003, 119; Jaworski, Thurlow 2011, 10), kad viešosiose erdvėje pasirodančios kalbos ne tik žymi tam tikrą kalbinę bendruomenę, kurioje ji vartojama, bet ir atlieka svarbią simbolinę funkciją, kai kalba gali būti siejama su produktais ar verslais, neturinčiais nieko bendra su vieta, kurioje jie yra.

Taigi sociokultūrinėmis asociacijomis grįstas simbolizmas taip pat yra svarbus elementas renkantis kalbinį kodą. Reikėtų pridurti, kad teisinis reguliavimas bei kalbų politika, anot KK tyrėjų, taip pat nėra vienintelis kriterijus, lemiantis kalbines preferencijas (Kallen 2023, 51). Kaip parodė Vilniaus KK tyrimas, tiek vartojamos kalbos, tiek ir sociolingvistiniai kontekstai, kuriuose tos kalbos pasirodo, taip pat ir tekstų kūrėjai bei skaitytojai gali būti labai įvairūs. Įtakos įvairiakalbiam kraštovaizdžiui daro ir globalizacija – žmonių mobilumas ir jų vartojamos kalbos atsispindi tam tikrų tipų užrašuose, formuojančiuose miesto KK. Nepaisant to, svarbiausia kalba Vilniaus KK ženkluose yra valstybinė lietuvių kalba, vartojama visų tipų ženkluose ir visuose užfiksuotuose kontekstuose.

Šaltiniai

Kelio ženklų įrengimo ir vertikaliojo ženkinimo taisyklės, prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legAct/lt/TAD/TAIS.418378> („3-83 Dėl Kelio ženklų įrengimo ir vertikaliojo ženkinimo taisyklių patvirtinimo“).

Literatūra

Geben, K. 2022. Język polski w krajobrazie językowym Wilna. *Acta Baltico-Slavica* 46 (2867). Prieiga internetu: <http://doi.org/10.11649/abs.286>

Gorter, D. 2006. Further Possibilities for Linguistic Landscape Research. In *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. D. Gorter, ed. Bristol, Blue Ridge Summit: Multilingual Matters. 81–88. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.21832/9781853599170-006>

Jaworski, A., C. Thurlow. 2011. Introducing Semiotic Landscapes. In *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. A. Jaworski & C. Thurlow, eds. Bloomsbury Publishing Plc. Continuum. 1–40.

Kallen, J. L. 2023. *Linguistic Landscapes: A Sociolinguistic Approach*. Cambridge University Press. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1017/9781316822807.003>

Kedars, M., A. Vershik. 2019. Comparing linguistic landscapes of Tallinn and Vilnius. W *18. rakenduslingvistika kevadkonverents: Eesti keele aasta: rakenduslingvistika vaatenurk 25–26. aprill 2019, Tallinn: Teesid / Abstracts: EAAL 18th Annual Conference Year of Estonian: Perspective of Applied Linguistics April 25–26, 2019, Tallinn* (s. 26). Estonian Association for Applied Linguistics.

Kudžmaitė, G., K. Jufferman. 2020. Linguistic Landscape View into the Lithuanian-Polish Borderland. In *Reterritorializing Linguistic Landscapes: Questioning Boundaries and Opening Spaces*. D. Malinowski & S. Tufi, eds. Bloomsbury Academics. 262–283.

Landry, R., R. Y. Bourhis. 1997. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality. *Journal of Language and Social Psychology* 16 (1), 23–49. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1177/0261927X970161002>

Lazdiņa, S., S. Pošeiko, H. F. Marten. 2013. Baltijas valstu lingvistiskā ainava: dati, rezultāti, nākotnes pētījumu perspektīvas. *Via Latgalica* 5, 37–48.

Leeman, J., G. Modan. 2009. Commodified Language in Chinatown: A Contextualized Approach to Linguistic Landscape. *Journal of Sociolinguistics* 13 (3), 332–362. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2009.00409.x>

Muth, S. 2008. Multiethnic but multilingual as well? – The linguistic landscapes of Vilnius. In *Norddeutsches Linguistisches Kolloquium*. W. S. Sahel & R. Vogel, eds. 121–146. Prieiga internetu: <https://biecoll.ub.uni-bielefeld.de/index.php/nlk/article/view/332/425>

Muth, S. 2011. The Linguistic Landscapes of China and Vilnius: Linguistic Landscape and the Representation of Minority Languages in Two Post-Soviet Capitals. In *Minority languages in the linguistic landscape*. D. Gorter, H. F. Marten, L. V. Mensel, eds. Palgrave Macmillan UK. 204–224.

Ruzaitė, J. 2006. Lithuanian shop signs: national or international? In *Language, diversity and integration in the enlarged EU: Challenges and opportunities*. I. Savickienė, ed. Kaunas: Vytautas Magnus University. 213–226.

Ruzaitė, J. 2017. The linguistic landscape of tourism: Multilingual signs in Lithuanian and Polish resorts. *Eesti Ja Soome-Ugri Keeletheaduse Ajakiri [Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics]* 8 (1), 197–220. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.12697/jeful.2017.8.1.11>

Scollon, R., S. Wong Scollon. 2003. *Discourses in Place: Language in the Material World*. London: Routledge. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.4324/9780203422724>

Van Mensel, L., M. Vandebroucke, R. Blackwood. 2016. Linguistic Landscapes. In *Oxford Handbook of Language and Society*. O. García, N. Flores, M. Spotti, eds. Oxford: OUP. 423–449.